ԵՐԱՍՏԱՆ

Տարարատ Լուսիր

Թիւ 8 — 24 (12) ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ — 1852

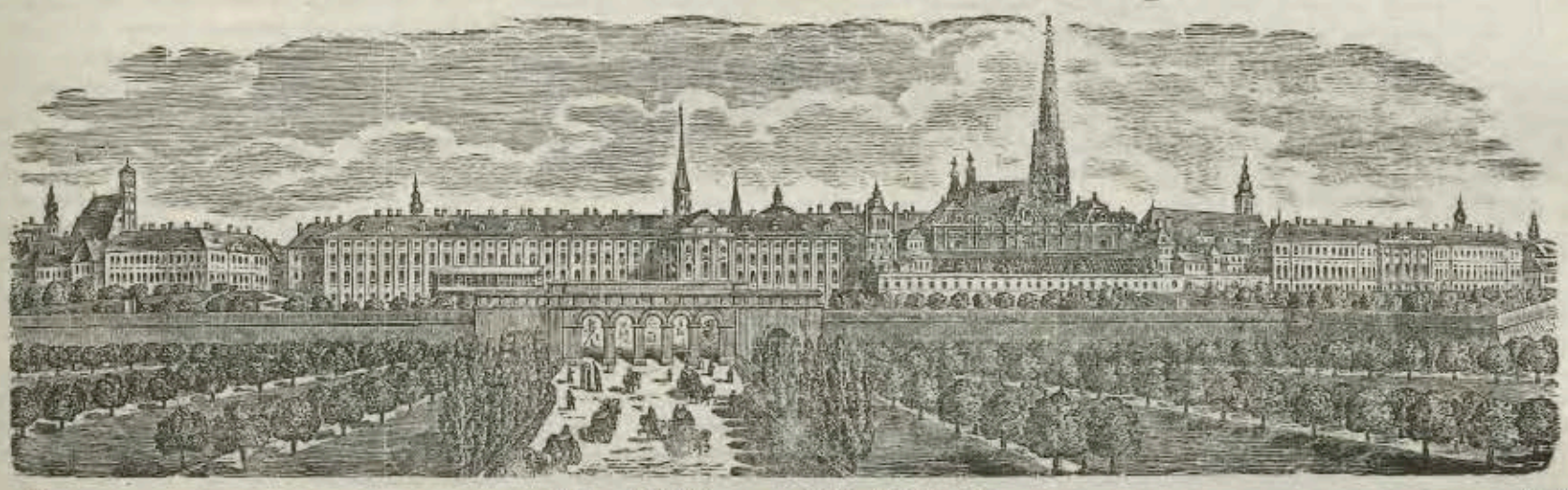

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՅՍՏՐԻԱ. Փախստականաց խնդրոյն վրայ Անգլիայի հետ եղած թղթակցութիւնք։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Լայբ-ազգք։

ԱՆԳԼԻԱ. Լորդ Բրդանովի խօսակցութիւնք։ Ի-Ռիվերի մեկ խրախճանութիւնը։

ՕԼԼԱՆԴԻԱ. Ցայտագրութիւնքն օրէնք։

ՀՆԴԻՍՏԱՆ. Գաղթականի հետ փախստականաց վրայ վէճ։ Փախստականաց նպատակաւ գրուելիք խնդիր։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ. Ներքին դէպքեր։

ՀՈՒՍԻՄԵՆԵԱՆՔ. Ազգեցութիւն։ Ոմիկէր քաջին Հայոց վրայ գրածներ։ (Ալիշ.)

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳՈՒՆ. Լենանի Համաշխարհական աքսորեալից անարգանքն որուած մրցանակներուն վրայ տեսութիւն մը։ (Ալիշ.)

ԱԹՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 23

ԸՍՊԱՍՈՅ 17ին Վիեննայէ լրագիրը կը գրէ։ Քանի մը լրագիրներ Լորա Կոշիւթին՝ զանազան տերութիւնաց Անգլիայի մէջ քաղաքական փախստականաց եղած ապաստանութիւնն շարաշար գործածութիւնն դէմ ըրած բողոքին Յունուարի 17ին տուած պատասխանը կը հրատարակեն։ Ունք ան խնդրոյն դիւրաւ հասկցուելուն համար՝ քանի մը գրուածներ յառաջ բերել պատշաճ կը համարինք։ Հոս նախ կը գնէ Աւստրիայի Լոնտոն կեցող դեսպանին անցած տարի Դեկտեմբերի 9ին առ Լորա Բալմերստոն առուած մեկ ծանուցագիրը, որուն մէջ դեսպանը Անգլիայի մէջ գտնուող քաղաքական փախստականաց՝ Լուսաւորչի տերութիւնաց ի. գլխաւորաբար Աւստրիական կայսրութիւնն երկիրներու վերաբերեալ նոր յեղափոխութիւններ հանելու ձիգն ու ջանքը նոյն պատասխանէն ծանուցանելէն ետեւ, կ'ըսէ թէ Աւստրիան շատ անգամ անգլիական կառավարութիւնն առ բանիս մասնիր ըրաւ, չէ թէ որ անոր ապաստանութիւնն իրաւունքն արգիլէ, այլ որպէս զի ապաստանութիւնն իրաւանց պատրուակով լարեկամ տերութիւնաց դէմ եղած յարձակմանց պաշտպանութիւնն ալ գտնէ։ Աւստրիայի ընթացքի մը դիմացն առնելու իրաւունք, կ'ըսէ, աւելի եւս կը դրդռնայ, երբ որ ան տերութիւնը՝ որն որ զանազան ի միասն ուրիշ տերութիւնաց իր մէջը կը սնուցանէ, առաջինը կ'ըլլայ նոյնն իրեն միատակաւ եղած ատեն՝ իրրեւ ապստամբ իրաւանց դէմ։ մերժելու։ Սակայն նաեւ կը ցուցնէ թէ ինչպէս 1848ին, երբ որ Իտալիայի մէջ պատերազմութիւն սկսած էր եւ Ամերիկայի Միացեալ տերութիւնք ալ տեղոյն օգնական կ'ըլլային, անգլիական կառավարութիւնը սկսաւ ամէն նոյն տերութիւնաց երկիրներէն եկողներն իրրեւ կասկածելի մարդիկ հանելով եւ քննութիւնն տակ ձգելով։ Եւ առ կարգադրութիւնն դէմ Միացեալ տերութիւնաց բրած քանդանին Լորա Բալմերստոն պատասխան տուաւ, որ, Անգլիա Միացեալ տերութիւնաց սահմանագրական գործածութիւնաց նոյնը լսի, պատշաճ չհամարիր այնպիսի բան մը պահանջել՝ որն որ երկու տերութիւնաց քաղաքական կապը կրնար քակել, ուստի եւ Ամերիկեան կառավարութիւնն ալ առ պարտականութիւնս մէջ պէտք չէ դժուարիլ, երբ որ Բրիտանական կառավարութիւնն Ամերիկայէն եկող ճամբորդներուն վրայ դգուշութեան խիստ կարգադրութիւններ կրնէ։ Արդ, կ'ըսէ դեսպանը, Աւստրիա ալ Անգլիայէն առ խոսքը չի՞կրնար ընել, երբ որ անգլիական կառավարութիւնը չի՞կրնար իր երկրին մէջ գտնուող փախստականաց՝ Աւստրիական կայսրութեան խաղաղութիւնն տարնելու ջանքը զսպելու միջոց մը գտնել։ Եւ կրնա՞ն անդլիայի ճամբորդները, քանի՞ քաղաքներ՝ երբ որ այնպիսի երկրի մը գաղթականներն, որն որ Աւստրիայի դէմ՝ չի՞ մեծ դիւրաթարութիւններ հանելու, այլ նաեւ դիւրաթարութիւններ ընելու. թոյլ կու տայ, իրենց վրայ զգուշութեան կարգադրութիւններ դրլան։ — Ասոր հետ մէկտեղ Աւստրիայի դեսպանը Լորա Բալմերստոնին Միացեալաց տերութիւնաց դեսպանին առուած յայտարարութեան օրինակն ալ գրած էր, զորն որ Վիեննայի լրագիրներն մեկ թերթ կը բերեն։

Իսկ երկրորդ գրուածը՝ զոր որ նոյն լրագիրը կը գնէ, Ամերիկայի իշխանին ուղղած Կին առ Լոնտոնի առաջնորդական դեսպանը գրած մեկ թղթին է, որուն մէջ Լորա Կրէնվիլին փախստականաց նկատմամբ տուած պատասխանին վրայ խոսելով՝ կ'ըսէ թէ Լորան իր պատասխանին առաջին մասին մէջ մեզի կը ցուցնէ անգլիական ժողովրդեան՝ ազատասիրութեան իրաւանց ունեցած մեծ յարգն ու հմանարուն։ Բայց մենք, կ'ըսէ իշխանը, կրնանք գրաւածքին առ մասին վրայ ամենեւին ընդդիմանիլ, որովհետեւ երբոք Անգլիայոյ ազատասիրութեան իրաւանց դործածութեան դէմ բան մը խոսած չենք, եւ ոչ ալ անդլիական կառավարութեան նոյն իրաւանց դէմ դնելու միջոցներ առաջարկած ենք։ Մեր նոյն կառավարութիւնն բոլոր պահանջածը՝ զոր որ միշտ ալ անկէ պիտի պահանջենք, առ է՝ որ քաղաքական փախստականաց, որոնց ինք ազատական եղած է, թող չտայ որ ազատասիրութեան պատրուակաւ՝ կամաց երկրին տերութիւնաւորն եւ գլխաւորաբար Աւստրիայի դէմ յարձակի իշխանութեան գործքեր գործեն։ Լորա Կրէնվիլ առ նկատմամբ գրեց կ'ապահովցնէ որ, կ'ըսէ, անդլիական կառավարութիւնը չէ թէ միայն փախստականաց կոչմանէ եղած խոսքերուն հանելու ջանքին իր ուժգնութիւնը պիտի ցուցնէ, այլ նաեւ ջանիկա պիտի զսպէ։ Այսպէս առ բանս ընելով՝ յոյս ունի որ անգլիական կառավարութիւնն ասկէ ետքը աւելի խոստութեամբ օրինական միջոցներ ի գործ դնելով՝ փախստականաց ընդհանրին նկատմամբ իր ազգաց իրաւունքն ունեցած պարտաւորութիւնը պիտի կատարէ։ Բայց մինչեւ որ առ մեր ամենայորութիւնն իրաւ կատարուած ընդ աւուրս, մենք ալ Անգլիայէն եկող ճամբորդներուն նկատմամբ այն օրէնքներն պիտի քանեցընենք, որոնք երկու աշխարհաց մէջ եղած բարեկամական յարաբերութիւններուն նպաստելով՝ միեւնոյն հիմն շատ ուժգնով ի գործ դրած չենք։ Արիանդամանդն առ արդիւնքներն ալ բաւական չունենք նէ, մեզի պատշաճ երեւցած ուրիշ միջոցներ ալ պիտի բանեցընենք։

ԳԱԼԼԻԱ

ՓԱՐԻԶ, փետրուարի 10։ Արդիւնք այսօր ուսման եւ կրթութեան նկատմամբ գանազան հրովարտակներ կը հրատարակէ։ Ասոնց մէջը կ'որոշէ որ երբեմն Եւեւիի եղող Որոգանեան գպրոցին շնորհն իբրեւ փորձ քաղքին ստացուած անոր, այնու պայմանաւ որ Սէնի ճեմարանին գլխաւոր ներքին հոն ըլլայ, եւ միւսնգամայն ստուգաբանութեան, գիտութեանց եւ գրագիտութեան բոլոր վարդապետները միշտ գործածեն։ Բան այսմ փարիզ քաղաքն առ վախճանիս համար նոյն շինքը պիտի շինէ եւ պահպանութեան հարկաւոր եղածը պիտի հոգայ։

— Առնէլարի լրագիրը Լամարդինին մեկ թուղթը կը հրատարակէ, որուն մէջ Լամարդին կը յայտնէ թէ սրտանիր ժողովրդին պատգամաւորութեան ընտրութիւնը յանձն չի կրնար առնել։

— Յաւելութեամբ կ'ըսուի թէ Արոգգոյի կայսրն իր ժողովրդենէն պիտի որոշուի Գաղլիայի դէմ պատերազմի երթալու եւ Գաղլիներուն հետ միացած՝ Ալժերի պիտի յարձակի։ Անոր համար Ափրիկէի պատերազմի մը սկզբնաւորութիւն անհրաժեշտ ստոյգ կ'երեւայ։ Արդէն Արիդիէր Ալգիրի քաղաքին վրայ զանազան որոշմունքներ կը դնուցանէ։ Միջերկրական ծովուն նաւատորմին պաշտպանակարգիչը հրաման ընդունեցան որ ամէնքն ալ իրենց տեղը դառնան։ Կ'ըսուի թէ առ ապշանքին հրամանատարութիւնը՝ պատերազմի պաշտօնեայ Ս. Ռոնոյ վրան պիտի առնէ։ — Արտիլիսյէն եկած լեղիները կ'իմացընեն թէ սուրհանդակի շոգենաւն Ալժերիէն երկու օր յառաջ շուտով ճամբայ ելած է, որպէս զի Գաղլիայի կառավարութեան փութիւնը ծանուցանէ առ ծանրակշիռ լուրը թէ Անգլիայի նաւատորմին մեկ մասը Մալտայի ջրերուն վրայ երեւցաւ։

— Փարիզի մէջ դործքերու եւ տուրքերուն մեծ դադարում կայ։ Սկսուելոյ թէ Դեկտեմբերի 2էն յառաջ եղած երկիւղները քաղաքին չեն մոտած։ Ասոր հակառակ քանի մը նահանգներու եւ դառնահանդսի քաղաքներու մէջ մեծ անհանգստութիւն կը տիրէ։ — Փարիզէն եկած լուրերը ստոյգ կը ծանուցանեն թէ Լիոնի եւ սահմանակից նահանգներու մէջ գաւառական մը յայտնուեցաւ, որուն դիտումն էր Գաղլիայի հարաւային կողմը՝ ամէն տեղ միանգամայն գրաւ ժայռելով։ Ան դաւակցութեան ոկզբնաւորութեան ժամանակը շատ մոտ էր։ Նոյն իսկ Լիոնի մէջ 1832ին եղած մեծ ապստամբութիւնը պիտի նորոգէին, քաղաքին ապատարձանութեան ընակչաց մեկ մասը, մանաւանդ ապրանք գործարանը զբաղուած էին, եւ մեկնելն որոշած էին որ ա-

բուլգարներու մէջ պատնէշներ շինեն։ Կը յուսային որ քաղաքին պահպանութիւնը կը յանձնեն եւ Լիոն քաղաքն այնչափ ժամանակ կրնան բռնել, մինչեւ որ Փարիզցիք ալ իրենց հետեւին։ Նոյնպէս Դոլէ լերան ոստանին դիրքերուն իրենց կողմը վաստակած էին, որոնք ապաստանելու սովորեցնելու համար Լիոնի վրայ դիմի քաշէին։ Ամ ապրստամբութեան դիւաւորները Գաղղիացի փախստականներ էն, որոնք գալանի եկած ու պահուրտած էին։

— Պատերազմի պաշտօնեան ամսոյս 11ին մեծ կարաւան մը առաւ, ուր փարիզի երեւելիաց մեծ մասը 5000 հոգիէն աւելի ներկայ գտնուելու։ Ամենուն բերանը լուր մը կը պտտէր թէ ոստիկանութիւնն կազմեալ հատուածակապուրթեան գահերէցին եւ պատերազմի պաշտօնեին ապրարութիւն դնաց թէ նոյն հանդէսին մէջ իրենց կենաց դէմ դաւաճանութիւն մը պիտի՝ որ ըլլայ։ Անոր համար գահերէցը նոյն հանդէսին չգնաց, հապա նոյն գիշեր բոլորտիքն ծպտեալ՝ թաղամ մը գնաց։ Իսկ պատերազմի պաշտօնեան բոլոր նոյն կարգադրութիւնքն մէջ իր սովորական պաշտօնակալներէն պաշարուած էր, որոնք գիշերը փարկեան մը ստանձին թող չտուին։

— Գաղղիայի նահանգներուն մէջ խնդրագիր մը կը շրջի, որուն շատերը կը ստորագրեն։ Ան խնդրագիրը ծերակուտին ուղղուած է, եւ մէջը կ'ստորագրեն որ կայսրը թեան թագը Լուգ։ Նապոլէոնին գլուխը դրուի։

— Իսվէր լրագիրը Դրաբիդ ըսուած անապատականներուն Գաղղիայի մէջ ունեցած ապրեցութեան վրայ հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէ։ Այսպիսեան օրս ամենուն յայտնի է ան մեծ ծառայութիւնը, զոր որ Դրաբիսանները ընկերութեան կ'ընեն։ Փոքրը ցրցուց որ ազգիրի ու աշխատութեան տնեալը նոյն իսկ ժամանակաւորին նկատմամբ ինչպէս ապտակաց են։ Դրաբիսգնելու վանքը մը՝ չէ թէ միայն ոստիկանից տեղերու համար՝ հիւանդանոց, ազգաս ճամբորդներու համար՝ հիւրատուն, աշխատութեան ու խաղաղութեան ու կարգաւորութեան յայտնի օրինակ է, այլ նաեւ բնակչութիւն նոյն կողմերուն համար երկրագործութեան ամենաւոր դպրոց է։ Օրինակի համար 30 տարի յառաջ նոյն անապատականներուն Պրիգոդեղտը հիմնարկուած վանքը՝ Ճանիներն եւ ժայռերը բերրի ըլլա, որն որ մինչեւ կ'ան ատեն մեկը չէր փոքած։ Զոլոնեի գաւառապետն ապրէն 1844ին իրենց ծանոյց որ իրենք նոյն կողմանց երիտասարդներուն դիներ հնգապատիկ ուելիս ցին։ Ամենուն յայտնի է թէ իրենց աշխատութեան պտուղն ինչպէս կը գործածեն։ Դիշերը յարդէ շինուած անկողնոյ վրայ կը քնանան։ սարսուն բոլանդակ 7 ամիսը՝ որը միայն անգամ մը կը ճաշեն, կերածնին ալ՝ ապով եւ ջրով եփած կանանչեղէն մին է։ իսկ 5 ամիս, երբ որ ամենամեծ գործքը անոնց գործելու, երկրորդ անգամ ալ կ'ուտեն, որն որ ապրան եւ պանիր կամ պատուղ է։ Իրենց աւարեայ հացը՝ մէկ լիտր է։ Իրենց աշխատութեան արդիւնքը բաւական բարեպաշտութեան եւ երջանկութեան դարձերու կը բանեցնեն։ Իրենց ձեռքերն ու դանակներ երբեք չէն գոցուիր։ ամէն՝ հոգւով ու մարմնով վառուակեալները կ'ընդունին։ Պրիգոդեղ ազգատ ստարականներու համար բնակարան, հիւանդանոց մը, դպրոց մը, եւ ինչպէս ամէն տեղ՝ հոս ալ ազգատ գրացիներ ունին։ Դանդէի կուսակցը 1850ին առաւ տեղնկութեանց մէջ կ'ըսէ թէ ան արբայարանն երկրագործութեան ծաղկելուն շատ ազդեցութիւն ունեցաւ։ իսկ Դաէնի քաղաքապետը կը գրէ թէ ասոնք չէ թէ միայն անոնց պաշտպանութեան արժանի են որոնք իրենց հոգեւոր ապրելիութիւնը կը յարգեն, այլ նաեւ ամենուն՝ որոնք գործարանաց վճռակին եւ քաղաքակրթութեան յառաջացման փոյթ ունին։

ԱՆԳԼԻԱ

Լոնտոն 7ին՝ Լորտ Պրէնվիլլին փախստականաց նկատմամբ՝ օտար տերութեանց խնդրած ծանուցագիրը խորհրդարանին երկու ժողովքին ուղղեալ գրեցաւ։ Ասոր մէջ Լորտ Պրէնվիլ ասար տերութեանց լրած պահանջումի գնելէն եռեւ։ Անգլիական կառավարութեան բանելու ընթացքը, եւ միանգամայն ուրիշ կառավարութեանց՝ կոսկածաւոր ոգի գնացի ճամբորդներուն դէմ դգուշութեան կարգադրութիւններ ընելուն իրաւունքն կը յուսցրնէ։ — Ամսոյս 9ին պատգամաւորաց խորհրդարան մէջ Լորտ Թոսոէլ ընդարձակութեան ներգործութեան օրինագիրն առաջարկեց եւ երկայն խոսակցութեամբ մ'ուզեց ցուցընել որ անոր ի գործ դրուելուն ժամանակը հասած է։ — Ամսոյս 12ին ատենագրաց խորհրդարան մէջ Լորտ Գիցուիլիամ արտաքին գործոց պաշտօնէին հարցուց թէ կառավարութիւնը Պիրմինգամի մէջ ատրիսկան պաշտօնական եւ անգլիացոյ մը մէջ եղած կռուին նկատմամբ ինչ ընթացք կը բռնէ։ Լորտ Պրէնվիլ պատասխան տուաւ։ Ան խնդիրն արդէն միւսուորուած անոր գիտցին Դոսկանցի քաղաքական դատաստանին յանձնեց, եւ անոր պրոշման շատ ժամանակ հարկաւոր է։ բայց ես, ըսաւ, իրրեւ արտաքին գործոց պաշտօնեայ՝ կը յուսամ որ Աւստրիայի եւ Դոսկանցի կառավարութիւններն առ բանիս մէջ իրենց պատասխան համանձայն կը փարուին։ եւ թէ որ իրաւունքն Անգլիացւոյն է, հատուցում կ'ընեն։ ինչպէս մենք ալ անգլիացի պաշտօնակալի մ'առանց իրաւանց ամերիկացի հանին վրայ կրակ ընելուն համար հատուցում ընինք։

— Իսվէր լրագիրը Լորտ Պրէնվիլին փախստականաց նկատմամբ տեղերութեանց խրկած շրջաբերական ծանուցագրին վրայ այսպէս կը խօսի։

Լորտ Պրէնվիլ կը ծանուցանէ թէ Անգլիա իր օտարականաց նկատմամբ ունեցած օրէնքը պիտի չփոխէ եւ աքսորականութիւն ստանձնելու պիտի ընէ։ Բարի է։ Բայց ցամաքային տերութեանց քանքարան ասար վրայ չէ։ Երբ որ փախստականաց բռնած ինքնակալ ընթացքը Լորտ Բալմերսթընին ծանուցուեցաւ, անիկա պատասխան տուաւ որ ան բանիս մէջ ինք բան մը չիկրնար ընել եւ թէ փախստականք անգլիական սրինաց պաշտպանութեան տակ կրուած են։ Ան ատեն ի Հարկէ իրեն պատասխան տրուեցաւ թէ նոյն օրէնքը չափաւորելու եւ տեւէ եղէր։ Անգլիայի նեղբին օրէնքը մեկի ինչ ինա ունի, թէ որ մեր ազգային յարաբերութիւնները դէպ չի գալի։ Լորտ Պրէնվիլ՝ որն որ իր նախորդին աղեկ դիտաւորութիւններ ունի, անոր վրայ պիտի հոկի որ փախստականք անգլիական ստանձնակութիւնն իրենց տերութիւններուն դէմ չգործածեն։ Ընդհանուր նոր օրէնքի հարկաւորութիւն չունի, ասոր տիրոյ կը հաստատեն։ Մինչեւ ազգայ իրաւանց հոստատիմ մնալ հարկաւոր է։ Ան նկատմամբ՝ իր կառավարութիւնն ամէն հարկաւոր իշխանութիւնն ունի։ Մենք փախստականաց ստուած կառաջեալ ապահովութեան դէմ չենք բողքեր։ Բայց Լորտ Պրէնվիլ իրաւունք չունի հիմնական փախստականներն ուրիշ փախստականներուն, թագաւորներուն, պաշտօնեներուն եւ տերութիւնց մարդիկներուն՝ որոնք Անգլիոյ մէջ ապրատանարան տիրուեցին, հատասոր դնել։ Առանք գաւառաձանութիւն չէին նիւթեր։ Մենք Անգլիոյն ինչ կ'ընենք, թող ձեր ստրիկանութիւնն իր պաշտօնը վարէ։ բայց չենք ուզեր որ ձեր սահմանադրութեան պաշտպանութեան տակ՝ փախստականք իրենց տերութեանց դէմ պատերազմը յառաջ տանին։ Ցաւոնի չէ՞ որ Անգլիական կառավարութիւնը մեկ եւ զանազան մի ան վեստակոր ձեւանարկա թիւններուն գործակից կը գտնուի, զորոնք կրնար արգելել։ Ամէն ազգայ փախստականներէն ցանք երկրի դէմ դաւաճանութիւններ նիւթուեցան, թէ չէ։ Ասիկայ ուրանալը շատ ծիծաղական բան կ'ըլլայ։ Ան գաւառաձանութեանց փախճաներ յիշատակութիւններ եւ քաղաքական պատերազմներ հանել չէր։ Ան ալ աշխարհաձանաթ բան մին է։ Լորտ Պրէնվիլ իր ծանուցագրին մէջ կ'ըսէ թէ Անգլիական օրէնքն ան օտարականներէ՝ որոնք Անգլիոյի հետ բարեկամութեան մէջ գտնուող տերութեան մը դէմ զէնք կ'առնեն, ուրկի եւ բանտարկելութեան պատժով կը պատժէ։ Բայց յայտնի եւ ծանօթի գաւառաձանութիւնը՝ զէնք առնելու կատարեալ հաւատար է։ Ինչ որ Անգլիա դեռ երկայն ժամանակ ազգայ իրաւանց միտ չդնելէ, ան ատեն ցանք երկիրը գտնուող Անգլիացիք ասոր արժանի փախարէնը կը կրեն։ Լորտ Բալմերսթընի պաշտօնէն եւ քաշուելու ատեն պարծեցաւ որ աշխարհը խաղաղութեան մէջ թողուց։ Սուտ գիւ ասիկա իր կամացը հատնձայն բան չէ։ Անոր տերութիւններն ամէն մեկ պղտիկ բանքատէն պատերազմի խնդիր չէին հաներ։ Պատերազմի եւ խաղաղ թեան մէջ ուրիշ միջին վիճակ մ'ալ կայ, որուն մէջ՝ բարեկամական յարաբերութեանց տեղ՝ անվստահութիւն եւ գրգռութիւն կը գտնուի։ Հիմակ Անգլիոյ եւ Բրազիլիայի առնչ. ան վիճակին մէջ է։ Լորտ Բալմերսթն ան բանիս շատ օգնած ըլլալուն հաստատ կրնայ պարծիլ։ Այսպիսի վիճակ մը ի բնութեանէ վտանգաւոր է։ Եւրոպայի հոսքերութիւնը չարիէն աւելի մեծ էր։ Անգլիոյի պարտէզ կը պահանջի որ Լորտ Բալմերսթընին բռնած քաղաքականութիւնը մեկէն փոխուի։ Թող փախստականները պաշտպանեն։ բայց անոնց դաւաճանութեանց պաշտպան չըլլայ։

* Ան կառավարութիւնն հետեւեալն է։ Իսպանիոյ Աւստրիայի պաշտօնական մը գրդեալ մը Գիբրալթարի մէկ ճամբէն անցած ատեն՝ զիրարիլով Անգլիոյն գինուորը կ'ելլէ եւ չուզեր ճամբայ ասալ։ ասոր վրայ մէ ջերեն կռիւ. փրկելով՝ Անգլիացին կը վիրաւորուի։

** Տես լրագրոյս Յունվար ամսոյ մէջ Ամերիկայի հատուածին ակիցը եւ Գարդ թերթին մէջ Անգլիոյի հատուածին երբորդ կողմը։

ՍԱՐԳԻՆԻԱ

Գենուա, 11 փետրուար։ Պատգամաւորաց ծանեկին մէջ պաշտօնեայք տպագրութեան որոնք առաջարկած էին, որուն վրայ ուշադրեալ մեծ վիճաբանութիւն ըլլալէն ետեւ՝ պաշտօնէիցմէ եղած ուսումնասիրութիւնը 34 քուէի դէմ 100 հրապարակական քուէով ընդունուեցաւ։ Ան օրինաց հանձնարարեալ՝ օտար սեպրութիւնոց պէտք դրամները՝ երդուեալ դատաւորներուն առջեւ պիտի չերթան, հապա մեր նեռոր դատաստանի մը առջեւ պիտի դատուին։

ՀԵԼՈՒԵՏԻԱ ԵՒ ԶՈՒԻՑԱՐԻ

Պեռն։ փետրուարի 6։ Այսօր լուր եկաւ թէ Գաղղիական դեսպանն իր անցագիրն ուզէր է, որուն պատճառն աս կ'երեւայ։ Յունուարի սկիզբները Գաղղիոյի կառավարութիւնը դաշնակցութեան ժողովքին խնդրած էր որ մեկ քանի հրչակաւոր փախստականներ իր երկրին դուրս վռնտէ։ բայց կ'երեւայ որ դաշնակցութեան ժողովքն աս պահանջումն ակնարկ չէր կարած, անոր համար ասոնց հինգ օրէն դարձեալ խստագոյն եղանակաւ մը նոյն պահանջմունքն եղաւ, միանգամայն ստիպելով որ որոշ պատասխան մը տրուի։ Բայց աս պատասխանն ալ, կ'երեւայ որ բաւական ու բաւական չըլլայ։ որովհետեւ ասկէ հինգ օր յառաջ ուրիշ ծանուցագիր մ'ալ եկաւ, որուն մէջ ինչպէս կ'ըսուի, ան պահանջմունց վրայ նաեւ ապաւնայք ալ աւելցուած էր։

— Պեռն, փետրուարի 8։ Դաշնակցութեան խորհրդոյ առաջնոր բոլոր դաշնակցութեանց նախներուն հետեւեալ շրջաբերական թղթերը հանեցին։ Հաւատարիմ եւ սիրելի դաշնակիցներ։ Գաղղիա պատահած դէպքերը՝ մեր երկրին նորոգ քաղաքական փախստականներ բերին, եւ տարակոյս չկայ որ գեռ շատ մարդ ալ պիտի գայ։ Ամենայն արդէն շատոնց հելուետիայի մէջ եղած փախստականաց խնդրոյն վրայ՝ ուրիշ նոր կարգադրութիւններ ալ ընելու կը տարիպ։ Ասոր համար դաշնակցութեան խորհրդոյ առաջանն իրեն պարտ կը սեպէ, մեկ կողմանէ ըստ բաւականի ծանրութիւն ունենալ թէ արդեւք իր առաջին վճռներդ՝ այս ինքն՝ փախստականները ներքին գաւառներուն ու սահմաններէն դուրս հանելը՝ կատարելի է գործ դրուած են, եւ մեկալ կողմանէ պահանջուած միջոցներուն ձեւաք դարձել, որպէս զի ապատանարանն՝ որ հելուետիան կարէ առանձին ան կամ՝ ան փախստականաց կրնայ տալ, ոչ թէ կերպով ի շար գործածուի, կամ՝ ան անձանց ուրոյն, կամ՝ ան ապահովութիւնն այնպիսի անձինքներու համար ալ ընդարձակելով, որոնք ապատանարանի հարկաւորութիւն չունին կամ իրենց յատուկուան վարմունքին համար տեղ արտոնի չեն։ Դաշնակցութեան խորհրդոյ առաջանը կը հմանի թէ ան նպատակին կրնայ հասնիլ դաշնակցութեան տեսուչներուն ձեռքով, որոնք առանձին կամ միացած՝ նահանգներու պէտք են երթալ, որ իրենց ներկայութիւնը հարկաւոր է, վերջինիս հասնելու համար։

— Օգոստոսի ծանրակշիռ դէպքերէն մինն է Դեսսին նահանգին փետրուարի մէջ ընելու ազգային խորհրդականաց ընտրութիւնը։ Ան նահանգին մէջ ազգային պատրիոտական կողմը՝ որ 1839ին մի արմատականութեան տեղի տուած էր, հիմա սկսաւ ամենայն ոգի ստացած եղլ։ Արմատական կողմն ասկէ ի ներս՝ մեծ գրգռութեան մը մէջ կը տեսնուի։

— Դիսանին եկած նոր լուրերն կ'իմանանք որ ատաղ խորհրդարանաց ընտրութեան նկատմամբ խանգարութիւն ան ատենան տուտակացեր է որ դեռ սինցիներուն կրակոս բնութեան նպատակով՝ կողմեւ կցութեանց իրարու հետ զայնուելէն կը փոխցուի։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Տնտանտնոպոլ վերջին մեծագոյն դէպքերը՝ պինդ տերութեան դրամական վիճակը, քաղաքն Միսակ Եֆրոյին ինք ինքն Օսէսսա նեռանալը, մեծաշուք Ռեշիտ փաշային պաշտօնէից գահերկրութիւնն իրենց տերութեան խորհրդոյ առաջանին (ռիվանին) գահերկրդրուելն ու իր տեղը Ծերաւնի Ռաուֆ փաշայի անցնելը, երբեմնոյ պաշտօնէին քանեցուցած կիրակ կերպ միջոցները՝ շատ առատ նեղի կու տան երբ պատերազմ ընելու, եւ աս դրամներով բոլոր երեւելի հայադէպ լուսնայարիներուն ամենայն նոր թիւրթիւրուն մէջ ամէն կողմ կը հրաւիրեն։ Ասոր բարձրանալուն գլխաւոր խնդիրն աս է, որ նոյն կողմն երկիրը ստացիր։ Հիմակուանին երեքպատիկը կրնար ելնել, որով տերութեան ու բնակչաց պիտանի բաւական ըլլալն զատ՝ իրենց ունեցուածքնին ալ ճակատ ալ օրէ օր կը բարձրացրնէ, բաւական որ ոչինչ հոգատարութիւն ու մշակութիւն ըլլայ։ Ինչպէս տերութեան պաշտպանարարց ծանքը ստատիկ ա-

փալանց կը սարսռացնէն, որուն կ'ըսէն՝ նահեւ մնա. նաւոր մարդիկ կեղտով մը նմանիլ ուզելով, ամէն մէկը գրեթէ պարսաւ ծանք մը կ'ունենայ, ուստի նշանաւորը հեռագիտակ կը կործանեն։ Նրբորդ՝ վճարման ժամանակը պէտք է, կ'ըսեն, Եւրոպայի պէս ճիշդ բռնուիլ, եւ սարը՝ ամէնն ալ պարտաւոր են։ Ի մասնաւորի յիշեալ Եւրոպական լրագիրները չպայծառի սեղանաւորներն ալ կը ջանադրին ու կ'ըսեն, որ իրենց նախ պէտք է վճարուիլ, որպէս զի իրենք՝ կարող ըլլան հասարանել։

ԱԻՍՈՒՄԸ ԵԿԵՂԵՌ

Ը. Զ. Գ. Ա Ց Ի Ն

Գր. Ռիգիզ Բէյլին Հայոց Լրոյ Տրաքնէրը։

(Շարունակութիւն ու վերջ, տես թիւ 4, 5 եւ 7։)

ԼՈՒՍԱՒՈՐ Հայոց վրայ գրած հաստատուածին առանձին վերջ կու տայ։ «Զստուգեալ Հայերն են, կ'ըսէ, թուականին ժողովքին առնենն յամի 1536 . . .», ըստ խօսքը մնալս ուրիշ շատ Եւրոպացւոց գրքերուն մէջ ալ տեսնելով՝ հոս մեր միայն շատ տեսակ մեղադրանքներ կը զարթնուն, զորոնք աւելի կը փաստաբանեն զարմիլ։ Բայց ազգին բարոյական հանար եւ ազգի եռանդը չմեծարելու ոմանները օր մը ազգին եկեղեցական առանկ ծանրակշիռ գէպքը մեր՝ առանձնի՝ սառականի կամ՝ մնաւանք մեր քարի մը դէս անպարկ մնալ, եւ լուռ ու մունջ անցնիլը։

Ընդհանրապէս դիտելի է որ Քալկեդոնի սուրբ ժողովքին առնելու մեր ազգը գժրախտաբերութեան մեծ խառնուածքի մէջ կը գտնուէր՝ Պարսից Յազկերտ թագաւորին հանած հալածանքին պատճառաւ, որմէ յառաջ ու ետքն ալ իր թէ եկեղեցական եւ թէ աշխարհական երեւելի անձերուն խիստ շատերնէն զրկուեցաւ։ Ասանկ ժամանակ Հայոց ազգը, մեր ցաւս յանաչուան դէս իր կողմանէ ներսիսեան ուղարկեալ այն 600 եպիսկոպոսաց տիեզերական ժողովքին մէջ եւ ուղղակի տեղեկութիւն առնել նոյն սուրբ ժողովքին վճիռներուն վրայ։ Մէկալ կողմանէ ալ նոյն առանձնութիւնս Արեւելեան կողմերը գտնուելով Դ. Եռասկրբանք իրենց շահանը նոյն սուրբ ժողովքին վրայ ամէն կարելի դատարարութիւններն ու վատ հանքաւորներ տարածելուն եւ անոր ողջամիտ եւ ուղղափառ վարդապետութիւնը դատորի մնալութեան հետ շփոթելու ջանալուն։ Իրենց միասակայ ճիգը զատարան տնելը լսողներս։ Ա՛ս վերոյիշեալ պատճառներէն ու շփոթութիւններէն էր, որ Հայերն ալ նոյն սուրբ ժողովքին վրայ սխալ ըմբռնում ստացան, որուն վրայ կենալով՝ Քալկեդոնի ժողովքը նաեւ մերժելու չեն։ Ասանկով քարը ազգին մէջ նոյն նիւթին վրայ մեծ նոխատարարում մը կը ծաւալէր ու կը հիմնուէր։ Ընդհանրապէս ժամանակին խառնակութիւններն ու Յունաց հետ օրէ օր աւելցած պարզութիւնն ու կիրքերը նոյն պարոր գաղափարին պարծաւանողներն եւ ստուգութեան երեւան ելլելուն աւելի եւս արդելք եղան։ Ազգին մէջ առնուազն խել մը խնամուն հայրապետներ գտնուելուն, որոնք նոյն խելքին պարծաս ըմբռնելով՝ առ սխալ կարծեցեալ ազգին մէջ անդիմութեամբ հաստատելուն համար ոչ միայն եւ նոյն Ս. ժողովքը ընդունեցան, նոյնս գրուածքներով ազգայնոց միտքն ալ առ բանիս մէջ շփոթելու ջանք ըրին։ Իրենց աշխատութիւնը մեծապէս օգտակար եղաւ, որովհետեւ ազգին ալ հետզհետէ քալկեդոնի սուրբ ժողովքին եւ իր որոշմանց վրայ շնորհակ կարդալու ստացաւ, եւ ժողովքներով զանիկայ ընդունեցաւ։ Բայց յաւարտուն նախապաշարումը բոլորովին չմարտուեցաւ եւ շատերուն մէջ միշտ ծուռ կարծիք մը մնաց թէ նոյն սուրբ ժողովքը չարաբարուութիւն ընդունած կամ ուղղափառութեան դէմ բան մը հաստատած ըլլայ։ Սակայն հիմնակ՝ որ ան խառնակ ժամանակներն ունեցած են, հիմնակ ասանկ յուսալու առնն մը, որ ան խնդիրն բան պարզելու համար ամէն կարելի միջոցներու կան, կարծենք թէ ելիրուն եւ ելիրեր ալ, ոչ՝ եւ գրեթէ ամենեւին օր մեր ազգին եկեղեցական առանկ ծանրակշիռ գէպքը մեր՝ առանձնի՝ սառականի կամ՝ մնաւանք թէ քարի մը դէս անպարկ մնալ, եւ մը ալ այն յաւարտուան միջին, սխալ ու շփոթի ընդունման վրայ պարզապէս չեղնդէր՝ զոհ ըլլալով պնդիրի դժբախտ եւ հնոցեալ հեռատեսութեան մը՝ որն որ բաւական առնն խելք ազգը տակն ու վրայ ըրաւ։ Իսկ Պր.

* Ասոր վրայ տես մեր մեծաւորագոյն Եկեղեցագրէ Տաճարաց Ներսէս Լ-ի հանդէպ Աբգար Քաղաքացի Վարդապետի Աշխատութիւնքն Գերապատիւ Ազգայի Գրիգոր Ալիշանի, 1803։ — Պարսկերէն ինչպէս Գրիգոր Դ. Ալիշանի, 1803։ — Պարսկերէն ինչպէս ժողովքի հիւսիսոյ, ի Հ. Պողոս Ս. Բոլսեանանց ի Մխիթարեան ուսեալ. Վենետիկ, 1847։ Երես 346։ — Պարսկերէն Ինչպէս Տեսան Իգնատիոսի Ս. Փաստրգեան, Տարոնոյ արքեպիսկոպոսի ի Մխիթարեան ուսեալ. Վենետիկ, 1848։ Երես 235 եւ յաւելուած մանր արիւ չատ դրքերը, որոնք առ խնդրոյն վրայ կը խօսին։

Ռիգիզերն գրած իւուական մեկ անմոռացութեան կամ ապաստրոֆեան սխալմունք մը կ'երեւայ, որովհետեւ յոյսնի է թէ Քալկեդոնի տիեզերական ուրբ ժողովքը Քրիստոսի 451ին գումարուեցաւ։

Պր. Ռիգիզերն Հայոց վրայ մեր առած կասկածները ըմբռնելուն եւ՝ կ'ուզէինք նոյնս. ան մասն ալ հաստատ. մը յիշել, որն որ մերինոց շատ հեռաքրքրական ու գիտնական արժանի է։ Հիմակուան Եւրոպացի ճանաչողները դրեթէ առ հասարակ ու մանաւորապէս անոնց մէջէն խորատես եւ որամիտ անձինք Կոստանդնուպոլսի մէջ գտնուող անուանով հասարակութեան մը վրայ ստրաի առարագրութիւն մը կ'ընեն եւ շատ ծանրակոն բաներ կը գրուին։ Նոյն հասարակութեան անդամները, կ'ըսեն, չէ թէ որոշ ազգի մը մէջ կը գտնուին, հապա իրենց ազգերէն դուրս ելած են եւ խել մը ազգերէ բաղադրուած, ուստի եւ իրենց մէջ կայ սկզբնապէս Հայ, Յոյն, Գաղղիացի, Իտալացի, Գերմանացի եւ ուրիշ զանազան ազգերէ մարդիկ։ Ան բաղմաթիւ ազգաց կոյտը, կ'ըսեն, կ'ուզէ ինք զինք Եւրոպացի, Փրանկ անուանել, ամէն բանի մէջ առանց ընտրութեան կը ջանայ Եւրոպացւոց նմանիլ։ Բայց յայտնի է, կ'ըսեն, որ այնպէս չէն, այլ քան մեծի մասին ազգերեան ազգայ եւ մանաւանդ Հայոց խառնուրդ մը։ Նէ գարմանալին ու ցաւալին ան է, կ'ըսեն, որ ան ամէն ազգերէ բաղադ եւ ամէնեւին ազգէ մը չըլլալ հասարակութիւնը կը միացնէ իր վրան բոլոր ան ազգաց մոլութիւնը, որոնց հետ կապ մը ունեցած է։

Ուրիշ բաղմաթիւ Եւրոպայի ճանաչողներուն լսածը իսկ ասելով՝ գանք պ. Ռիգիզերն ան նկատմամբ գրածներուն։ Պերայի մէջ ասելով ան կեսս Փանարիոտները, կ'ըսէ, պարզիկաց շատ կայտառ, կենդանի են եւ մեծ հանճար մը կը ցուցնեն, բայց կրթութեան պակասութեան համար իրենց ալիեղ ձիրքերն ալ կիսկատար կը մնան։ Ասոնք հասարակաբար 3—4 լեզու (ռաճիկերէն, յունարէն, իտալերէն, գաղղիերէն) միայն լաւ մասին գիտնալով՝ կենցաղական ասպարէզ կը մտնեն։ Յառաջագոյն աւելի պետականացեալ մէջ կը գործէին, բայց հիմակ անոնց մէջ աւելի Եւրոպացիք գալով՝ իրենց մեծ մասն ալ վանճուսակտուութեան ձեւը գտնուեաւ։ Ասոնք իրենց վրայ ստատիկ մեծ հանգամանք ունին։ Պարզ ենթադրութիւն, մեծամտութիւն եւ ուրիշն արհամարհել՝ կարծես թէ իրենց բնածին եղած է։ Ռուսերի մէջ գտնուող առանկ կեսս Փանարիոտ մը, կ'ըսէ, անարդի է եւ ամենաստոր, խորագէտ, բարակամիտ, խորամանկ, եւ ան առանձնին անարգի, որ միտքս իր Հայն ու Եղբայրը կեղծելով մասնակութեամբ կործանելու կը ջանայ։ Պարզապէս առ ռուսերի մէջ ասիկոյ ինչ զինք ան ամէն մարդիկներուն բարեկամ, հանգիստասար եւ ինքնամասոյց կը ցուցնէ, որոնցմէ օգուտ մը կրնայ յուսալ։ Իր հարստութիւնները նկատմամբ ամենատաան է եւ գոռոզ, հասարակաց օգտակար ու մարդասիրական բանի մը միտքան ձեռք զարնելու եւ գլուխ հանելու անբաւական։ Իրենց մէջ նշանաւոր ասեն կեղծ Եւրոպացիներն ալ մի եւ նոյն բարքը կը ստանան։ Ասոնք արեւելեան զանազան մեծ եւ մանաւանդ ծովեզերեայ բարգաններուն մէջ կը գտնուին՝ ըստ ուժեղ մի եւ նոյն դիրքերուն բնութիւնամբ եւ վերոյիշեալ նկարագրաւ, թէպէտեւ իրենց մէջ շատ գովելի բարձրութիւններ ալ կան։ Իրենց կանայքը մանաւանդ կրթութեան շատ առորին ասպարէզի մը մէջ կը գտնուին։ Գրեթէ ամենեւին գրեթէ ունայնասէր ու գոռոզարկու։ Իրենց զարգացնելուն վրայ շարունակեալ սէր ունին։ Բայց ասիկայ շատ անգամ նոյն ազգ վերատիպար կ'ելլայ։ Ինչու որ աւելի կ'ուզուին որ անոնք ասոնք կենան եւ ոչ ստ. շինացած մեծեան, քան թէ քիչ մը ասեն իրենցմէ հետանան ու կրթուին։ . . . . . .

Ամէն ազգայինք՝ որ ալիեղ արեւելեան քաղաքներուն մէջ ասս կէս փանարիոտներուն քով կը բնակին, պէտք են միս գնել թէ անոնք նոյն իսկ Եւրոպացոց մէջէն ծանր մնացողներուն աչքին ինչպէս կ'երեւան եւ թէ անոնց վրայ ինչ տարտարի սարագրութիւններ կ'ելլան։ Արեւելքի կողմերը Փանարիոտ կամ Եւրոպացի անուանով պարտաղ անանց մէջ խել մը անոնկ մարդիկներ կան, որոնք պղտիկաց պէսք եղածին պէս կրթուելու եւ կրթական ու բարոյական երջանկապար ոգեղանց մէջ հաստատուելու բախտը չեն ունեցած, ուստի եւ նոյն իսկ իրենց հայրենեաց ալ օտարակար կամ գոնէ անվնասակար չէին։ Իրենց արեւելք գաղթելուն պատճառը շատ մոլեամ ան է, որ հոս մը կամ յաջողութիւն մը գտնեն։ Բայց հոն ալ յաւարտելնէ առաջ բաներ մը չեն ցանցնելը։ Ան մեծ պարագային անմտապէս կամ իսկ ինչ որ նոյն անուանելով փառանկներուն վրայ կը տեսնէ, բարակութիւն, ազնուութիւն, յաւարտ. գիմութիւն կը սեպէ եւ կը ջանայ թեթեւութիւնամբ ու կապկի պէս անոնց նմանիլ։ Բայց երկուքէն ալ կը զրկուի։ Որ յաւարտուրեան ունեցած ազգային յատկութիւնները կէս մը կը մոռնայ կամ կը մերկանայ։ Եւրոպական որպիսութիւնայ միայն կէս մը կրնայ հասնիլ, որովհետեւ անոնց մէջ ծնած չէ, ուստի ինքն ալ կէս ու կէս բան մը կ'ելլայ, եւ կամայ կամաց նոյն թեթեւ փանարիոտներուն կարգը մտնելով՝ նոյն իսկ ծանրաբարոյ Եւրոպացւոց առջեւ վերոյշեալ հանարութիւնը վայելելու արժանի կ'ելլայ, եւ անոնց մէջ միշտ հնդիսական կերպով մը Կիսաֆրանկ կամ Փանկատանջ կ'անուանուի։ Եւրոպացիք ամէն եկատմամբ անհամար աղէկութիւններ, յաւաքագիտութիւններ եւ բարի կարգեր ունին։ Ասոր վրայ եւ ոչ փոքր տարակոյս մը կրնայ ելլել, եւ եւրոպի թէ բոլոր արեւելքը ալ աս ազէկութիւնները ճանչնար ու վայելէր։ Բայց մարդկային գժբախտութեամբ ոյնչտի բարեկամ մէջ շատ ալ չարիք կամ չարք խառնուած են, զորոնք մարդերու կամ իրենց վիճակը խարխեալ համար միրիանաւոր մարդիկ անպատ անդադար կը ճգնին եւ կատարելութիւններն ալ Աստուած աչքով կը հոկին։ Արեւելքի մէջ՝ որ առանց չարին ու բարոյն մէջ ընտրութիւն ընելու եւ առանց իր ազգին ու իր անձին վնասները թեթեւութեամբ կամ անպատշաճութեամբ անանկնելուն նմանի, շատ անգամ անոր ամէն յաւաքութիւններ վրան առած կ'ելլայ, եւ նախ իր անձին ու ընտանեաց, երկրորդ՝ իր ազգին եւ երրորդ՝ ընդհանուր մարդկութեան մեծ վնաս կը բերէ։

Թէպէտ Պր. Ռիգիզերի գրքին մէջ գեռ շատ մասեր կան գիտնալու կամ քննադատելու արժանի, ինչպէս Արեւելեանց դրքերը միշտ ասր պահելով՝ իրենց մասերու տրամադրեն յաճախ փարելն ու իրենց ճարտար մեկնը, Հայանուկ անուանն (ՅԼԱՆՈՒԿ) վրայ առած տեղեկութիւնը (Ա. Հատ. Երես 365), զորն որ ինք կը հաստատէ թէ Աստոց կամ խանդամ * մին է, Ցաճիկերէն լեզուին մէջ գործածուած բառերուն ուղղագրութիւնն ու սառգաբանութիւնը (Ա. Հատ. Երես 367 եւ ուրիշ տեղեր) եւ այլն. սակայն մեր միտքս հոս առանձն ալ բաւական կը տեսնենք, եւ կը փափաքինք որ թէ մեր ազգը ջանայ առանկ աշխատաւոր գիտնականաց դիտողութիւններն ալ ամենամեծ սգուաներ բաղել, թէ նոյն գիրքն ալ աւելի եւս կատարելագործուած հանել։

ԱՐՀԻՒԼԱՑՈՒԹԻՒՆ

Լանդոնի Համալսարանի ասուիսորը պեսարանի գրուած մրցանակներուն վրայ գեսուդիւն մը։

(Շարունակութիւն, ու վերջ. Տես թիւ 5.)

ԹԴ. Դ Ա Ս

Գրքի ու կանեղի գրքեր՝.

Գրքի չքաղքամ։

Ընդդիս 21, Գաղղիա 8, Բեղգիա 7, Պրուսիա 4, Գերմանիա 2, Աւստրիա 2, Իտալիան 1, Սպանիա 1։ Նոյնպէս Անգղիացւոց ու մեկ Պրուսիացւոց ալ 10ական տեսնուին գրամանեան վարձ։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդիս 27, Գաղղիա 9, Գաղղիա 4, Պրուսիա 4, Գերմանիա 4, Աւստրիա 2, Հարաւոս 2, Հելլենիա 1, Սպանիա 1, Ճենոստան 1։

ԹԵ. Դ Ա Ս

Իրաւունքի գրքեր՝

Մեծ չքաղքամ։

Գաղղիա 1։

Փոքր չքաղքամ։

Ընդդիս 28, Գաղղիա 11, Պրուսիա 9, Աւստրիա 6, Գերմանիա 2, Իտալիան 1, Միացեալ Նահանգք 1։

* Oedème, ասիկոյ յունարէն Οἰδήμα բառէն առնուած է, զորմէ որ մեր նախնիք Այտուած կամ Խանդամ կը թարգմանեն։ Բայց հիմնական բնութիւնամբ մէջ մասնաւոր կերպով Այտուած մը կամ Աստուած մը կը նշանակէ, անոր համար մենք ալ Այտուց կամ Խանդամ բառերը յարմար սեպիտինք։

* Եւրոպացոց Manufacture (մանիֆաքթուր) բառը թէ ոչեռ ընկերանուր առմամբ ու հասարակ ամէն կերպ ձեռագործ կամ Ձեռագործ կը նշանակէ, ասիկոյ մասնաւոր առմամբ իրենց շատ անգամ ի՛նչպէս մեզի կերպ կերպ (լրդե, մագ, բամբակ, բրնձեր, մետաղ . . . .) բաներուն եւ զանազան ասուպանիներու արուեստներուն ու արուեստարանին, որոնց ամէնն ալ բարդագրդին, կատարելագործին եւ տարբերանուն շատ ուշի ընդարձակագոյն ասուպանակութեան պարագայի մը կը պարունակեն։ Ա՛ս վերջին մասամբ հայերեն Տարալ, Տարաբերիք, Տարաբերիութիւն ու Տարաբերն բառերը մեզի ամենեն պատշաճ ու ճիշդ կ'երեւան, բնչու որ մեր նախնիքս ալ բառը նոյնս. յունարէն ταράσσω, ταραχὴ անուանեցեալ անոյ կը գտնեն, որոնք Ասոյանցիներ եւ Հայերէն ընդունեալ կը դնեն։ Ասոր մեծ ապացոյց կը նշանակեն։ Ասոր մեծ ապացոյց կը նշանակեն նաեւ։ Պարսիկ ու Արաբացւոց մէջ, հնուցեալ գործածուած յարաբ=Տրաբ անուանը, որ մեր Տարալ բառին պէս Դիրդ նշանակելն զատ՝ թարգմանիչ ոգիներ ու ասուպանիներ ալ կը նշանակեն։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 15, Գաղղիա 9, Պրուսիա 9, Աւստրիա 4, Գերմանիա 1, Բելգիա 1, Բորդուկալ 1։

ԺԶ. ԴԱՍ

Պէտք, մաղի, մուղուկի եւ թմբաքոյի (տարբակի) ծխելուածի եւ քան տար (գօշտեմ)։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 43, Գաղղիա 25, Ամերիկա եւ Միաբանեալ Նահանգք 7, Բելգիա 4, Պրուսիա 4, Գերմանիա 3, Աւստրիա 1, Հելուետիա 1, Տաճկաստան 1, Դանիա 1, Նոր Հոլանդիա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 46, Գաղղիա 16, Գերմանիա 6, Պրուսիա 4, Բելգիա 4, Սպանիա 2, Աւստրիա 1, Դանիա 1, Հելուետիա 1, Միաբանեալ Նահանգք 1։

ԺԷ. ԴԱՍ

Թուղթ, պապիրուսներ եւ կոմպոզիտներ։

Մեծ շքագրամ։

Աւստրիա 1, կայսերական տարբերութեան նոր գիւտերուն համար։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 33, Գաղղիա 24, Գերմանիա 8, Աւստրիա 4, Պրուսիա 4, Ամերիկա եւ Միաբանեալ Նահանգք 3, Բելգիա 2, Ռուսաստան 1, Հոլանդա 1, Հռոմ 1, Սարդինիա 1, Դանիա 1, Տաճկաստան 1, Եգիպտոս 1, Հնդիկաստան 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 22, Գաղղիա 22, Պրուսիա 9, Գերմանիա 8, Ամերիկա եւ միաբանեալ Նահանգք 7, Բելգիա 4, Աւստրիա 2, Հոլանդա 2, Ռուսաստան 1, Սարդինիա 1։

ԺԸ. ԴԱՍ

Պոռնաւոր ու պղծոյ (պասմա) լոմներ։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 18, Գաղղիա 14, Հելուետիա 3, Աւստրիա 2, Պրուսիա 2, Գերմանիա 1։

ԺԹ. ԴԱՍ

Տարատեսակ (անուշեղէն), խորթ (խալի), խանկակ (թանկելի) եւ նեղաթերթ (ասեղի գործուածք)։

Մեծ շքագրամ.

Ընդդէմ 1, Գաղղիա 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 54, Գաղղիա 26, Բելգիա 16, Հելուետիա 10, Գերմանիա 6, Պրուսիա 4, Սպանիա 3, Հոլանդա 1, Դանիա 1, Շուէտ 1, Սարդինիա 1, Թունուզ 1, Միաբանեալ Նահանգք 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 38, Գաղղիա 14, Պրուսիա 7, Բելգիա 5, Գերմանիա 4, Աւստրիա 3, Հելուետիա 3, Տաճկաստան 1, Գոնոգ 1, Սպանիա 1, Բորդուկալ 1, Սարդինիա 1, Յունաստան 1, Միաբանեալ Նահանգք 1։

Ի. ԴԱՍ

Ջրեղէնք եւ անոնց կերպ պատրաստութիւն։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 46, Գաղղիա 25, Գերմանիա 9, դրեթէ բոլորն ալ Սաքսոնիա առաւ աղէկ ու ուժան գանկոգանի համար, Աւստրիա 7, Թունուզ 4, Տաճկաստան 3, Հելուետիա 2, Ռուսաստան 2, Դանիա 2, Միաբանեալ Նահանգք 2, Պրուսիա 1, Բելգիա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 46, Գաղղիա 16, Տաճկաստան 4, Ամերիկա եւ Միաբանեալ Նահանգք 4, Ռուսաստան 3, Աւստրիա 3, Գերմանիա 2, Բելգիա 2, Հելուետիա 2, Պրուսիա 1, Հնդկաստան 1։

ԻԱ. ԴԱՍ

Դանակ, էպրոց եւ արուեստաւորաց գործիք։

Մեծ շքագրամ։

Ընդդէմ 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 57, Գաղղիա 8, Գերմանիա 5, Աւստրիա 4, Միաբանեալ Նահանգք 3, Տաճկաստան 2, Ռուսաստան 1, Հելուետիա 1, Շուէտ 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 50, Աւստրիա 10, Գերմանիա 7, Գաղղիա 4, Միաբանեալ Նահանգք 3, Հելուետիա 2, Սպանիա 1, Բելգիա 1, Տաճկաստան 1, Դանիա 1, Շուէտ 1։

ԻԲ. ԴԱՍ

Պէնկ եւ արուեստի կոնիք եւ մանր երկաթեղէն (ատաղձակ, սուր, գանգիլ, կանգնիկ, կնճռակ, էշակ . . . . .)

Մեծ շքագրամ։

Ընդդէմ 5, Գաղղիա 4, Պրուսիա 1, Պատիերա 1, Բելգիա 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 190, Գաղղիա 34, Գերմանիա 24, Բելգիա 10, Աւստրիա 9, Միաբանեալ Նահանգք 7, Ռուսաստան 3, Հոլանդա 3, Սպանիա 2, Հելուետիա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 110, Գաղղիա 41, Գերմանիա 25, Աւստրիա 17, Բելգիա 4, Միաբանեալ Նահանգք 4, Ռուսաստան 1, Դանիա 1, Հոլանդա 1։

ԻԳ. ԴԱՍ

Աղնի փոքրիկ (սոկի, արծաթեղէն . . . .) եւ սոկեգործութիւն։

Գործածք։

Մեծ շքագրամ։

Ընդդէմ 6, Գաղղիա 6, Գերմանիոյի մեքանիկոյ տէրութիւնք 3, Ռուսաստան 1։

Փոքր շքագրամ։

Գաղղիա 33, Անգլիա 13, Գերմանիա 6, Հելուետիա 5, Սպանիա 2, Աւստրիա 1, Ռուսաստան 1, Բելգիա 1, Հոլանդա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 31, Գերմանիա 8, Գաղղիա 7, Հելուետիա 2, Բորդուկալ 2, Աւստրիա 1։

ԻԴ. ԴԱՍ

Ադամանդեղէն ապրանք։

Մեծ շքագրամ։

Գաղղիա 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 16, Գաղղիա 8, Աւստրիա 3, Գերմանիա 1, Ռուսաստան 1, Հելուետիա 1, Հոլանդա 1, Միաբանեալ Նահանգք 1, Հնդկաստան 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 14, Գերմանիա 5, Աւստրիա 4, Գաղղիա 2, Բելգիա 2, Բորդուկալ 2, Տաճկաստան 1։

ԻԵ. ԴԱՍ

Աղնի եւ երկաթեղէն ամանք ու հինգուկ (չինի, փաղիրոյի) կաւեղէն։

Մեծ շքագրամ։

Ընդդէմ 1, Գաղղիա 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 12, Գաղղիա 6, Գերմանիա 4, Աւստրիա 2, Պրուսիա 1, Ռուսաստան 1, Դանիա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 13, Գաղղիա 6, Գերմանիա 4, Աւստրիա 2, Հոլանդա 1, Դանիա 1։

ԻԶ. ԴԱՍ

Փայտեղէն կամ կաւեղէն։

Մեծ շքագրամ։

Գաղղիա 4, Աւստրիա 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 23, Գաղղիա 19, Աւստրիա 5, Գերմանիա 3, Ռուսաստան 3, Բելգիա 3, Դանիա 3, Պրուսիա 2, Հելուետիա 2, Հնդկաստան 2, Շեւեդաստան 2, Հոլանդա 1, Սարդինիա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 28, Գաղղիա 15, Աւստրիա 4, Բելգիա 4, Գերմանիա 3, Բորդուկալ 2, Դանիա 2, Պրուսիա 1, Սպանիա 1, Միաբանեալ Նահանգք 1, Հնդկաստան 1, Շեւեդաստան 1։

ԻԷ. ԴԱՍ

Քաջ ու ամէն հանելի գործածք (կերպ կերպ նուագարանք, յարմարք [մեղրայիք] . . . .)։

Մեծ շքագրամ։

Ընդդէմ 2, Հռոմ 1, Ռուսաստան 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 50, Գաղղիա 10, Հռոմ 3, Դանիա 3, Աւստրիա 2, Բելգիա 2, Գերմանիա 1, Պրուսիա 1, Ռուսաստան 1, Բորդուկալ 1, Շուէտ 1, Հնդկաստան 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 41, Գաղղիա 19, Բելգիա 7, Պրուսիա 6, Հռոմ 4, Աւստրիա 4, Դանիա 3, Միաբանեալ Նահանգք 2, Գերմանիա 1, Սպանիա 1, Բորդուկալ 1, Հոլանդա 1, Սարդինիա 1, Շուէտ 1, Յունաստան 1, Եգիպտոս 1, Հնդկաստան 1։

ԻԸ. ԴԱՍ

Կենդանիներէ ու տնէրէ հանուած նիւթեր (եղ, իւղ, էրեղէն, մազ, ոսկր . . . . .)։

Մեծ շքագրամ։

Ընդդէմ 2, Միաբանեալ Նահանգք 1։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 19, Գաղղիա 12, Աւստրիա 5, Պրուսիա 4, Հելուետիա 4, Միաբանեալ Նահանգք 4, Բելգիա 3, Գերմանիա 2, Ռուսաստան 1, Սպանիա 1, Բորդուկալ 1, Շուէտ 1, Դանիա 1, Հոլանդա 1, Սարդինիա 1, Գերմանիա 1, Թունուզ 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 6, Գաղղիա 3, Միաբանեալ Նահանգք 2, Հելուետիա 1, Բելգիա 1։

ԻԹ. ԴԱՍ

Լուսոյ ապրանք (Ընդհանուր ծուխի, ապան, մոմ, ոսկի, փիւռ եւ սանկ քերոնոց, կեղծիք [պատրաստ], ջուրերեղէն, քանդակ [գրչեղ] . . .)։

Մեծ շքագրամ։

Գաղղիա 2։

Փոքր շքագրամ։

Ընդդէմ 34, Գաղղիա 20, Աւստրիա 10, Գերմանիա 9, Պրուսիա 8, Բելգիա 4, Միաբանեալ Նահանգք 4, Սպանիա 3, Բորդուկալ 3, Սարդինիա 2, Հնդկաստան 2, Տաճկաստան 2, Հելուետիա 1, Հոլանդա 1, Դանիա 1, Հռոսկանա 1, Շուէտ 1, Բրասիլիա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 23, Գաղղիա 15, Գերմանիա 8, Աւստրիա 6, Պրուսիա 6, Դանիա 2, Ռուսաստան 1, Սպանիա 1, Բորդուկալ 1, Սարդինիա 1։

Լ. ԴԱՍ

Նիւթերէն, Ներկ . . . . .

Մեծ շքագրամ։

Ընդդէմ 2, Գաղղիա 1, Պրուսիա 1։

Փոքր շքագրամ։

Գաղղիա 27, Անգլիա 26, Աւստրիա 6, Գերմանիա 5, Պրուսիա 5, Բելգիա 5, Հռոմ 3, Միաբանեալ Նահանգք 2, Ռուսաստան 1, Սպանիա 1, Դանիա 1։

Պատուաւոր յիշատակ։

Ընդդէմ 40, Գաղղիա 12, Գերմանիա 7, Պրուսիա 6, Աւստրիա 4, Բելգիա 4, Դանիա 4, Հռոմ 2, Դանիա 2, Ռուսաստան 1, Հելուետիա 1, Սպանիա 1։

Այս դասաւորութիւններէն դուրս՝ ուրիշ մեծ շքագրամ տրուեցաւ։ 1. Օսմանեան կառավարութեան, 1. Եգիպտոսի բդեշխին, 1. Թունուզի իշխանին, 1. Պատանիայի կառավարութեան, 1. Արեւելեան Հնդկաստանի ընկերութեան, 1. Գաղղիոյ պատերազմի պարտուցեալներուն. սա վերջին ալ մեծ շքագրամ տրուեցաւ պատճառն էր՝ իրենց երկրին բնական բերքերը ժողվելով հանգէս հանելը, որով ամ տէրութեանց տպնութեան ապրիւրները կը ճանչցուին, 1. Լիոնի վաճառականաց ժողովին՝ իր ընդարձակ մեքենաներուն յատուկ տանելուն համար. եւ 1 Աշխարհ իշխանին՝ համաշխարհական ուսումնասիրից տեսարաներն առաջին մեծամեծ ունեցողուն համար։

Այս երկու անգամ դրուած ցանկով՝ կարդացողները բաւական ընդհանուր գաղափար մը կ՚առնուն, որ ամէն մէկ ազգ Լոնդոնի սիրելի հանդիսարանին մէջ ինչ տեսք ունեցեր է։ Բայց ասոր վրայ ուրիշ եւս ճիշդ մտածելու համար՝ պէտք է գիտնալ որ ասոնք վարձատրութիւնք գատաւոր ընտրեալներուն ամենուն կէսը՝ միայն Բրիտանացի էր, իսկ մէկալ կէսը՝ դանազան ազգերէ, ուստի եւ յայտնի է որ առաջին կէսը համարձակ ու միաձայն ժողով մը կազմուցանելով՝ աւելի զարութիւն ու միջոց ունէր իր ազգակից հարազատներուն վարձատրութիւնը ճանչնալ ասելու. եւ յաւուրց ոմանցու, քան թէ երկրորդ լարմարաժին կէսը. ասոր համար էր որ դանդաղ կողմանէ շատ արուեստագէտաց նոյն գատաւորաց որոշման դէմ բողոքեցին։ Երկրորդ՝ ամէն տերութիւն իր ամէն ապրանքը հաւասար շատութեամբ չէր. առանցքով շատ անգամ միայն իսկ առատ եղապէս սերբութեան մը երկրէն նիւթ մեկնած պատահելով՝ անոր խրկողը գերազանց երեւցած է նոյն նիւթին մէջ, ուր որ իրաւ էրմէ շատ աւելի քանի մը կան։ Երրորդ՝ Աւստրիա եւ Պրուսիա Գերմանիայէն զատ ալ երկիր ունենալուն համար, նոյնպէս Հելուետիա ինքնագլուխ տէրութիւն մը կազմելով՝ իրենց առած մրցանակներուն թուերն ալ գատ գատ կը գրուին, բայց որովհետեւ ասոնց տերութիւնաց ոչ ապրուստագէտ ժողովուրդն ընդհանրապէս գերմանական ազգէ է, իրենց ազգային գատաստանութեան վրայ ամբողջ գաղափար մը ունենալու համար՝ պէտք է մրցանակաց զատ թուերը գումար ընել, որով միշտ գերմանական ազգը կրնայ անմիջապէս Անգլիոյէն ու Գաղղիոյէն ետեւ. կամ գայ կամ անոնց մէջ կ՚իյնայ։ — Տաճկաստանէն եւ Ռուսաստանէն եղող Հայազգի ճարտարներուն անունը չկրցանք մանաւորապէս յիշել, որովհետեւ մէկ կողմանէ իրենց ունեցած արուեստներէն բաւական ցոյց խաբուած չէր, մէկալ կողմանէ ալ խաբրներուն անունն ու մականունը ճիշդ ու ուղիղ կերպով չէր ծանուցուած։

ԸՆԹԱՑՔ ԴՐԱՄԱՓՈԽԱՆԱԿԱՆ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻԱՅԻ ՓԵՏՐՈՒՆԻՆ

Ամսեկրամ 100 ընկերացիկ թղթեր՝	261	արծ.	ֆրանք. 2 սանտ.
Ակիսորդ 100 ընկերացիկ ֆրանքին՝	125	„	„ ½ „
Լիմոնոյ 300 Դրամական լիրա՝	122½	„	„ 2 „
Լոնդոն 1 ֆունտ ստերլին՝	12,27	„	„ 1 „
Համբուրգ 100 պանկոյ մարկեր՝	276	„	„ 2 „
Վարշաւա 300 ֆրանք՝	148½	„	„ 2 „
Միլան 300 աւստրիական լիրա՝	125	„	„ 2 „
Փարիզ 300 ֆրանք՝	148½	„	„ 2 „
Ֆրանֆուրտ առ Մայն 120 ֆիորին՝	121½	„	„ 3) „
Պոլիս (Փետր. 17) 376—378	փարայ՝ 1	„	„ 3) „